

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СУДОВО-МЕДИЧНОЮ ЕКСПЕРТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF STATE CONTROL OVER FORENSIC MEDICAL EXPERT ACTIVITIES IN UKRAINE

Судово-медична експертиза є важливою складовою системи правосуддя, яка надає об'єктивні та науково обґрунтовані висновки щодо стану здоров'я, причин смерті, а також інших факторів, які мають ключове значення для розслідування та судових рішень. Ефективність судово-медичної експертизи значною мірою залежить від якості державного контролю за діяльністю експертів, метою якого є забезпечення відповідності наданих послуг вимогам законодавства, професійної етики та стандартам якості. Державний контроль покликаний не тільки контролювати відповідність стандартам, але й виявляти порушення, запобігати корупційним проявам, забезпечувати правове регулювання та захищати права громадян. У сучасних умовах зростає потреба у вдосконаленні системи контролю за судово-медичною експертизою. Незважаючи на наявність нормативної бази, система має значні проблеми, такі як неузгодженість нормативних актів, недофінансування, низький рівень координації між державними органами та недостатня підготовка кадрів. Це призводить до зниження якості експертних висновків, що негативно впливає на правосуддя та може призвести до судових помилок. Ключовими проблемами залишаються недоліки у правовому забезпеченні, кадрові питання та вплив зовнішніх факторів, зокрема політичного чи адміністративного тиску, на роботу експертів. Ця робота спрямована на аналіз ефективності державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю в Україні, виявлення основних недоліків і розробку рекомендацій щодо їх подолання. Зокрема, необхідно оновити нормативно-правову базу з урахуванням сучасних реалій, збільшити фінансування установ судово-медичної експертизи, розробити систему постійного підвищення кваліфікації експертів та забезпечити їх незалежність від зовнішнього тиску. Це сприятиме підвищенню якості експертиз та забезпеченню справедливого правосуддя. У статті доведено, що ефективний державний контроль за судово-медичною експертною діяльністю є ключовою умовою забезпечення якості експертиз та справедливого правосуддя в Україні. Встановлено, що існуючі механізми контролю мають серйозні недоліки, такі як недосконала нормативно-правова база, недостатнє фінансування та проблеми з кваліфікацією експертів. Також доведено, що для підвищення ефективності контролю необхідно вдосконалити законодавчі акти, збільшити фінансування судово-медичних установ та розробити систему підвищення кваліфікації експертів.

Ключові слова: ефективність державного контролю, судово-медична експертиза, державний контроль, охорона здоров'я.

Forensic medical examination is an important component of the justice system, providing objective and scientifically substantiated conclusions regarding health conditions, causes of death, and other factors that are crucial for investigations and court rulings. The effectiveness of forensic medical examination largely depends on the quality of state control over the activities of experts, aimed at ensuring that the services provided comply with legal requirements, professional ethics, and quality standards. State control is designed not only to ensure compliance with standards but also to identify violations, prevent corruption, provide legal regulation, and protect citizens' rights. In the current conditions, there is an increasing need to improve the control system over forensic medical examination. Despite the existence of a regulatory framework, the system faces significant issues such as inconsistencies in regulations, underfunding, low coordination between government agencies, and insufficient staff training. This leads to a decline in the quality of expert conclusions, which negatively impacts justice and can result in judicial errors. Key problems remain in legal support, staffing issues, and the influence of external factors, including political or administrative pressure on the work of experts. This work aims to analyze the effectiveness of state control over forensic medical expert activities in Ukraine, identify the main shortcomings, and develop recommendations for addressing them. In particular, it is necessary to update the regulatory framework in line with modern realities, increase funding for forensic medical institutions, develop a system for continuous qualification improvement of experts, and ensure their independence from external pressure. This will help to improve the quality of expert examinations and ensure fair justice. The article proves that effective state control over forensic medical expert activities is a key condition for ensuring the quality of examinations and fair justice in Ukraine. It has been established that the existing control mechanisms have serious shortcomings, such as an imperfect regulatory framework, insufficient funding, and problems with the qualification of experts. It is also proven that to improve the effectiveness of control, it is necessary to refine legislative acts, increase funding for forensic medical institutions, and develop a system for improving the qualifications of experts.

Key words: effectiveness of state control, forensic medical examination, state control, health care.

УДК 351:340.6
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.42>

Розовик І.В.
аспірант
Міжрегіональної Академії управління персоналом

Постановка проблеми. Судово-медична експертиза відіграє ключову роль у забезпеченні правосуддя, оскільки надає об'єктивну та професійну оцінку стану здоров'я, причин смерті, а також інших аспектів, що мають

значення для слідчих та судових органів. Ефективність роботи судово-медичних експертів значною мірою залежить від належного державного контролю за їх діяльністю, що має на меті забезпечення якості наданих послуг,

дотримання стандартів професійної етики, а також запобігання корупційним проявам і зловживанням.

У сучасних умовах підвищується увага до питання ефективності державного контролю в сфері судово-медичної експертизи. Держава несе відповідальність за забезпечення того, щоб експерти проводили свою діяльність об'єктивно, неупереджено і відповідно до чинного законодавства. Проте на практиці існують численні проблеми, пов'язані з контролем за цією галуззю, зокрема недосконалість нормативної бази, обмежені ресурси для контролюючих органів та недостатній рівень координації між різними державними інституціями. Такі недоліки, в свою чергу, призводять до зниження якості судово-медичних експертиз, що ставить під загрозу забезпечення справедливого правосуддя та дотримання прав громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виникає потреба в детальному аналізі ефективності існуючих механізмів контролю, виявленні системних проблем та розробці рекомендацій щодо їх усунення. Така потреба має стати основою для подальшого вдосконалення державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю з метою забезпечення відповідності міжнародним стандартам та потребам суспільства. Зазначену проблематику активно досліджують провідні українські науковці та експерти, зокрема Л. Голобородько досліджує проблеми та перспективи розвитку судово-експертної діяльності в Україні, приділяючи особливу увагу питанням вдосконалення державного контролю в цій сфері. Л. Головченко аналізує основи судової експертизи та підготовку фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта. О. Клименко займається питаннями державно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та за кордоном, а також публічного управління судово-медичними експертизами у системі охорони здоров'я. Н. Колісниченко та С. Саханенко фокусують свої дослідження на проблемах визначення ефективності державних експертиз і управлінських рішень у цій сфері. З. Надюк досліджує особливості підготовки та перепідготовки судово-медичних експертів в Україні. К. Ровинська та Ю. Ровинський розглядають судово-медичну експертизу як державну гарантію захисту прав у сфері охорони здоров'я.

Метою статті є здійснення аналізу ефективності державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю в Україні, виявлення основних недоліків та проблем, які перешкоджають підвищенню якості судово-медичних експертиз.

Виклад основного матеріалу. Проблема ефективності державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю надзвичайно актуальна в забезпеченні справедливості та правосуддя в Україні. Незважаючи на проведені реформи та намагання вдосконалити систему судово-медичних експертиз, залишаються серйозні виклики, які стримують розвиток цієї важливої сфери. До таких викликів належать правові неузгодженості, недостатнє фінансування, кадрові проблеми, а також відсутність чіткої координації між різними державними органами. Сучасна система державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю в Україні стикається з численними недоліками, які негативно впливають на її ефективність.

Судово-медичні експертизи відіграють важливу роль у вирішенні складних кримінальних та цивільних справ, забезпечуючи науково обґрунтовану оцінку доказів. Від точності та неупередженості цих експертиз залежить результат судових рішень, а отже, і долі людей [2].

Тому всебічний аналіз цього питання є необхідним для виявлення недоліків та визначення шляхів підвищення якості судово-медичної експертної діяльності.

Ефективність державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю є неоднозначною і залежить від кількох факторів. З одного боку, існує нормативно-правова база, що регулює роботу судово-медичних експертів, визначаючи їхні права та обов'язки. Однак на практиці виникають численні проблеми, які суттєво впливають на ефективність цього контролю:

- нормативно-правова база: незважаючи на наявність законодавчих актів, що регулюють судово-медичну експертизу, часто спостерігається їх недостатня деталізація або невідповідність сучасним реаліям, що призводить до складнощів у застосуванні норм та неоднозначного їх трактування;

- фінансові ресурси: недостатнє фінансування судово-медичної експертизи обмежує можливості контролю за її діяльністю, як обмеження щодо забезпечення сучасного обладнання, так і проблеми з належною оплатою праці експертів, що може призводити до зниження якості їх роботи;

- кваліфікація експертів: одна з найбільших проблем – недостатня кваліфікація деяких судово-медичних експертів, що може спричинити помилки у висновках. Відсутність регулярного підвищення кваліфікації та чіткої системи атестації експертів погіршує ситуацію;

- політичний та адміністративний тиск: відсутність належної незалежності судово-ме-

дичних експертів створює ризик політичного або адміністративного впливу на їх висновки. Підриває довіру до судової системи та порушує права громадян [1 с. 407-409].

На думку сучасного дослідника Клименка О. у сучасному світі, де правосуддя і захист прав громадян мають першорядне значення, аналіз ефективності державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю стає надзвичайно актуальним. Важливість цього контролю полягає в забезпеченні справедливості і об'єктивного розгляду справ, що безпосередньо впливає на права та свободи громадян. Забезпечення незалежності та високої якості судово-медичних експертиз є ключовими аспектами для ефективного правосуддя. Важливо впроваджувати сучасні технології та підходи, що дозволяють підвищити точність і достовірність експертиз. Крім того, підвищення рівня професійної підготовки експертів і забезпечення їхньої незалежності є необхідними умовами для досягнення цих цілей [4].

Так, систематичний аналіз і вдосконалення державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю в Україні можуть суттєво покращити правову систему, сприяючи не лише підвищенню рівня правосуддя, але й забезпеченню надійного захисту прав громадян. Аналіз ефективності державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю передбачає систематичний нагляд за дотриманням судовими експертами.

Роль Міністерства охорони здоров'я (далі – МОЗ) та Міністерства юстиції (далі – Мін'юсту) у державному контролі за судово-медичною експертною діяльністю є важливою складовою забезпечення ефективної та прозорої роботи цієї сфери. Обидва міністерства мають свої унікальні функції та завдання, що дозволяють забезпечити належний рівень якості та законності у проведенні судово-медичних експертиз.

МОЗ України виконує ключову роль у регулюванні та контролі медичної діяльності загалом, у тому числі й судово-медичної експертизи. Основні функції МОЗ у цій сфері включають:

- розробляє та затверджує стандарти і протоколи, що стосуються якості медичної допомоги, до яких входить і судово-медична експертиза;

- здійснює ліцензування медичних закладів, які займаються проведенням судово-медичних експертиз, відповідає за акредитацію таких закладів на предмет відповідності вимогам до медичної діяльності;

- здійснює моніторинг та оцінку якості наданих медичних послуг, включно з судово-медичною експертизою через проведення аудитів та інспекцій медичних закладів;

- відіграє важливу роль у підготовці фахівців у сфері судово-медичної експертизи. Воно регулює освітні програми і вимоги до професійної підготовки лікарів-експертів.

Мін'юст відіграє стратегічну роль у забезпеченні юридичної сторони судово-медичної експертизи та правового контролю за нею. Основні завдання Мін'юсту в цьому контексті:

- бере участь у розробці та впровадженні правових норм і положень, які регулюють судово-медичну експертну діяльність: включає законодавче забезпечення та контроль за відповідністю експертних висновків чинному законодавству;

- відповідає за забезпечення правового захисту всіх учасників судового процесу, у тому числі і судово-медичних експертів. Воно сприяє дотриманню прав і свобод громадян під час проведення експертиз, а також контролює законність експертних висновків;

- здійснює контроль за роботою державних судово-експертних установ, які виконують експертизи для потреб судової системи. Це включає аудит діяльності та перевірку відповідності висновків вимогам законодавства;

- відповідає за нагляд за дотриманням етичних стандартів судово-медичними експертами. У разі виявлення порушень Мін'юст може ініціювати дисциплінарні заходи щодо експертів або навіть припинення їхньої професійної діяльності.

Окрім розмежування функцій, важливо зазначити спільну відповідальність обох міністерств у сфері судово-медичної експертизи. Вони тісно співпрацюють для забезпечення ефективного державного контролю, що включає:

- спільне узгодження нормативних актів та протоколів, які стосуються судово-медичної експертизи;

- можуть проводити інспекції судово-експертних установ для оцінки їхньої відповідності медичним та юридичним стандартам;

- працюють разом над підвищенням якості експертиз шляхом розробки нових методологій та проведення освітніх заходів для судово-медичних експертів [7].

Отже, контроль МОЗ і Мін'юсту за судово-медичною експертною діяльністю має важливе значення для підтримки якості, об'єктивності та законності експертних висновків, які використовуються у судовій практиці.

Ключові аспекти законодавчого регулювання державного контролю за судово-медичною експертною діяльністю:

- регулярність та типи перевірок: закон передбачає проведення планових перевірок один раз на три роки, а також позапланових перевірок за необхідності. Позапланові перевірки можуть проводитися в разі виявлення порушень або на підставі заяви самого експерта;

- предмет перевірок: перевірки охоплюють різні аспекти діяльності експерта, включаючи наявність необхідної матеріально-технічної бази, відповідність кваліфікації, дотримання методичних вимог та правильність ведення документації.

– процедура перевірок: законодавство регулює процес підготовки, проведення та оформлення результатів перевірок. Експерт має право бути присутнім під час перевірки, подавати пояснення та зауваження до акта перевірки, а також отримувати копію цього акта;

– залучення кваліфікованих експертів: до проведення перевірок можуть залучатися атестовані експерти з науково-дослідних установ або незалежні експерти з відповідним досвідом, що підвищує об'єктивність перевірок;

– відповідальність та усунення недоліків: експерти зобов'язані усувати виявлені під час перевірок недоліки. У разі повторних порушень можуть застосовуватися дисциплінарні стягнення [2, с 298].

Такі норми є основою для забезпечення ефективного контролю за діяльністю судових експертів, що сприяє підвищенню якості судово-медичних експертиз і, як наслідок, підвищенню довіри до судової системи в цілому. Одним з головних викликів для ефективного контролю є уникнення конфлікту інтересів та політичного тиску, що може вплинути на незалежність судово-медичних експертів. Держава повинна створювати умови, за яких експерти можуть діяти неупереджено, спираючись лише на наукові дані та професійні стандарти. Іншим важливим аспектом є забезпечення достатнього фінансування та ресурсів для судово-медичних установ, що дозволить їм виконувати свої функції на належному рівні [8].

В цілому, ефективний державний контроль за судово-медичною експертною діяльністю є важливим інструментом для забезпечення верховенства права, захисту прав громадян та підвищення довіри до судової системи.

Висновки. Державний контроль за судово-медичною експертною діяльністю, хоча й має певну нормативно-правову основу, стикається з низкою викликів, таких як недостатнє фінансування, низька кваліфікація експертів, та ризики адміністративного тиску, що підривають його ефективність. Для вдосконалення контролю необхідно: оновити та деталізувати законодавчі акти, що регулюють судово-медичну експертизу, з урахуванням сучасних досягнень науки та потреб судової системи, що дозволить уникнути правових колізій і забезпечить більш чітке регулювання діяльності експертів; підвищення фінансування судово-медичних установ дозволить забезпечити їх сучасним обладнанням та покращити умови праці експертів, що сприятиме підвищенню якості експертиз і зменшенню кількості помилкових висновків; важливо розробити систему регулярного підвищення кваліфікації та атестації судово-медичних експертів, що може

включати як обов'язкові курси, так і участь у міжнародних конференціях та обміні досвідом; для зниження ризику зовнішнього впливу на експертів необхідно створити умови для їх незалежності, що може включати як зміну системи підпорядкування, так і впровадження механізмів захисту експертів від тиску з боку інших осіб чи органів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голобородько Л. Проблеми та перспективи розвитку судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності*. ТОВ "Центрально-Українське видавництво". 2022. С. 407-409.

2. Головченко Л.М. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта. Х.: *Право*, 2016. 928 с.

3. Клименко О. С. Державно-правове регулювання у сфері судово-експертної діяльності в Україні та деяких зарубіжних країнах. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути; тези доп. І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2019. С. 264-270

4. Клименко О. С. Публічне управління сферою судово-медичних експертиз у системі охорони здоров'я в Україні: дис. доктора філософії: 28 Публічне управління та адміністрування. Національний університет «Одеська політехніка». Одеса, 2024. 243 с.

5. Колісниченко Н.М., Саханенко С.Є. Проблеми визначення ефективності державних експериментів. *Теоретичні та прикладні питання державотворення: електрон. наук. фах. вид.* 2022. Вип. 27. С. 19-30. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb272022276379>

6. Надюк З.О. Особливості підготовки та перепідготовки судово-медичних експертів в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. No 7(37). С. 234-242. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37))

7. Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: затверджено наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5 : ред. від 08.02.2019. Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15>.

8. Ровинська К.І., Ровинський Ю.О. Судово-медична експертиза як державна гарантія захисту прав у сфері охорони здоров'я. *Державне управління: удосконалення та розвиток* 2023. № 5. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.5.5>.

9. Ромашкіна О. Якою бути судово-медичній службі. *Голос України*. 2016. URL: <http://www.golos.com.ua/article/276713>.

10. Судова експертиза: проблеми сьогодення та перспективи розвитку, 2020. Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз. Дрогобич: "ПОСВІТ" 406 с.